

ARTA DE ORATOR A ELENEI VĂCĂRESCU (I)

ALEXANDRINA ANDRONESCU

În 1906 Adolphe Brisson înființează la Paris — într-o perioadă când saloanele literare ale Franței încep să dea semne de oboseală și într-un fel să dispară — faimoasa tribună „L'Université des Annales“, printre ai cărei membri fondatori se numără și Elena Văcărescu.

Pentru „ca arta cuvîntului să nu dispară în societatea franceză“¹ talentata conferențiară își desfășoară activitatea de orator timp de aproape patru decenii în compania unor nume celebre, Anatole France, Loti, Maeterlinck, Paul Valéry, Giraudoux și Maurois.

Mai tîrziu, în 1913 Elena Văcărescu înființează și patronează la București, „Cercul Analelor“ — societate de conferințe — în cadrul căreia vor activa cu mult succes N. Iorga, D. Gusti, O. Goga, Cincinat Pavelescu, și alții.

În lucrarea de față ne vom ocupa numai de o parte din conferințele sale, am putea spune cele mai reprezentative, deși, importante sînt toate, aducînd în prim plan prin vocea pentru noi numai scrisă a Elenei Văcărescu, personaje din istoria patriei, apoi cîntecul și sufletul poporului român, personalități ale culturii și literaturii românești.

Româncă prin naștere și prin credință, deși trăiește mai bine de jumătate din viață la Paris, Elena Văcărescu nu-și uită nici o clipă obirșia și în acest sens, pe lîngă faptul că face cunoscut peste hotare farmecul poeziei populare românești prin nenumărate volume de poezii scrise în limba franceză, încîntă auditoriul conferințelor sale cu expuneri ce privesc originea și frumusețea creațiilor populare.

Ajutată de o cultură bine cimentată, cît și de dragostea și dorul de țară, Elena Văcărescu aduce în fața auditoriului, în primul rînd pe mesagerul acestei arte „lăutarul“, punîndu-l să joace și să cînte așa cum a învățat de la strămoșii săi; apoi cîntecul popular, doina, cu o varietate de subiecte ce oglîndesc dureri, crezuri, doruri, o întreagă gamă de sentimente.

Mai întîi, în conferința sa intitulată „LES LAOUTARS DE LA DIMBOVITZA“ (Lăutarii din Dimbovița), după ce îl prezintă pe lăutar „un chanteur, ou plutôt un joueur de violon et de flûte“², („un rapsod

¹ Văcărescu, Elena, *Le roman de ma vie*, p. 100.

² Văcărescu, Elena, *Conferencia, Journal de l'Université des Annales*, no. III, 15 janvier, 1938.

sau mai degrabă un cîntăreț din vioară și din fluiet“), Elena Văcărescu face o geografie a județului Dimbovița cu ruinurile și turnul fostei capitale a Țării Românești, de unde își trage obîrșia eroul său popular.

Și mai mult decît atît, cîntecele Rapsodului sînt auzite pe străzile Marocului, în Japonia, în China, în Brazilia. Astfel încă de la nașterea sa Rapsodul „își ia bastonul de pelerin, își părăsește patria“ și călătorește făcînd înconjurul lumii. Căci Rapsodul „nu este al tinereții mele“ așa cum spune Elena Văcărescu, el dăinuie dintotdeauna în durerile și simțirile poporului.

Crearea acestui volum de poezii în limba franceză tocmai pentru a fi cunoscut pe toate meridianele lumii, apare încă din tinerețea poetei după ce scrisese „Chantes d'Aurore“ de unde se degajă o întreagă filozofie a Rapsodului Dimboviței.

Imaginînd poporul român ce trăiește într-o perfectă înțelegere cu izvoarele, cu pădurile, cu florile și animalele, un popor ce știe să iubească, dar să și muncească, să plîngă, dar să și rîdă, ascultînd cîntecele și poveștile sale, Elena Văcărescu îndeamnă citirea cu ușurință a Rapsodului Dimboviței.

Iată cum definește conferențiera cîntecul popular: „Humain par excellence Le chant du rhapsode dit des choses élémentaires... les joies de la maternité et ses angoisses, le charme archaïque des travaux, la gloire du soleil et le sourire de la lune... Il évoque surtout la noble grandeur de la mort et la sagesse d'accepter le destin. Et tout cela est dit d'un ton absolument inimitable... qui trouve aussitôt le chemin des coeurs“³. („Uman prin excelență Cîntecul rapsodului spune lucruri elementare... bucuriile maternității și spaimile ei, farmecul arhaic al muncii, triumful soarelui și zîmbetul lunii... El evocă mai ales nobila grandoare a morții și înțelepciunea de a accepta destinul. Și toate acestea sînt spuse cu un ton imposibil de imitat... care găsește totodată drumul spre inimi“.

Elena Văcărescu ne prezintă în continuare decorul natural al cîntecelor și dansurilor populare în mijlocul cărora domnește țiganul lăutar. Și în această ambianță dansatorii improvizează însoțiți de ritmul îndrăcit sau agale al muzicii. „Dorul“ își are locul în cele mai variate manifestări ale muzicii populare și mai ales în doină. Bătrînii sînt cei mai buni cunoscători de legende și doine, basme și cîntece de vitejie.

Elena Văcărescu își populează conferința nu numai cu teorie și personaje ale acestei minunate arte, dar și cu versurile sale desprinse din volumul „Les Chants de la Dimbovitza“ și în fața acestor teribile creații mesagera artei populare rămîne mută, cuprinsă de admirație, de dragostea și dorul față de tot ce e românesc și legat de acest pămînt.

Printre personaje o găsim pe Ileana fata de la munte sau de la șes, Ileana cu părul de aur împletit în coade, fata cu furca în brîu, sau pe Floarea fata cu forme plinuțe prinse în fuste colorate și țesute cu fir de aur, cu iia sa cu mînci largi cusute cu arnici roșu specifice costumului popular românesc. Floarea vorbește puțin, dar prin gesturi și cîntec exprimă totul.

³ *Ibidem*.

Și din nou conferința Elenei Văcărescu este întreruptă de poezii din volumul „Les Chants de la Dîmbovitza” — „Les laoutars” (Lăutarii) și „L’Adieu” (Rămas bun).

Întîlnim apoi în expunerea conferențierei țărani călare îmbrăcați în ițari și cojocete, purtînd pe cap căciuli de oaie, traversînd munții și cuprinzînd cîmpiile.

Foarte important pentru conferențiară Elena Văcărescu, tocmai pentru că româncă fiind, a trăit departe de țară și totuși aproape, este conferința „*Les forces spirituelles de la Roumanie*”.

Mai întîi face o scurtă geografie a țării dragi, legată de istoria poporului; Carpații — vechii Carpi ai tracilor, Dunărea și Marea Neagră altădată Pontul Euxin. Granița de răsărit este puternic bîntuită de zăpezi, primăverile sînt rapide și foarte parfumate, verile sînt zdrobitoare, toamnele lungi și luminoase.

Apoi vorbește de originea latină a românului — ce aparține „unei rase îndrăgostite de lumină”... „La clarté de la Roumanie pose dans l’âme de ses habitants une tendre sérénité et leur conseil d’être immuables et forts comme elle”⁴. („Lumina României pune în sufletul locuitorilor săi o tandră seninătate și sfatul de a fi neschimbător și puternic ca ea”).

Citîndu-l pe André Beaunier amintește de locurile sălbatice și peisajele grațioase din România. Într-adevăr Elena Văcărescu spune că peisajele din țara sa sînt sălbatice, dar cîmpiile sînt pline de soare, de flori, porumbul cu plete de aur, fîntînile cu ape limpezi, crestele munților cu zăpezi strălucitoare.

Pădurile României par a fi nemărginite, Transilvania este o adevărată imensitate de păduri, Bucovina la fel. În Țara Românească și în Moldova pădurile magnifice sînt mărginite de lanuri verzi de griu care urcă misterios spre cer. Comparîndu-le cu cele ale Occidentului, Elena Văcărescu spune că pădurile României sînt pline de soare și lumină: „Les forêts de la Roumanie sont des forêts claires. L’angoisse n’y entre pas, ni les gnomes de la Forêts Noire”⁵. („Pădurile din România sînt păduri luminoase. Spaîma nu țare loc aici, nici spiridușii din Pădurile Negre”).

Dunărea este mîndră că a făcut cunoștință cu spiritul roman prin Ovidiu sau împăratul Traian.

În pămîntul Dobrogei ea își seamănă lacurile, cele mai liniștite din lume. Și ca într-un vers al lui Hérédia, la un țipăt delta își arată adevărata frumusețe :

„Illuminant le ciel d’un vol de pierreries”⁶.

„Illuminînd cerul de un zbor de pietre prețioase”. (cu sensul de păsări prețioase). „Păsările formează un fel de parasol multicolor”...

Litoralul oferă Elenei Văcărescu amintiri duioase, dar și dureroase ale Pontului Euxin, aici unde Homer „ar fi putut să-și lase amprenta picioarelor goale, și unde sirenele ar fi putut cînta aceste stînci, argintii ca și ele”...

⁴ Văcărescu, Elena, *Conferencia, Journal de l’Université des Annales*, no. 20, 5 octobre 1932.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*.

După descrierea acestor frumuseți, după ce Elena Văcărescu face pe scurt istoria Evului Mediu cu influențe romane ale acestui pământ, apoi cu forța spirituală venită din Bizanțul creștin, cu slavii pe de o parte și turcii pe de altă parte, conferințara se oprește mai îndelung asupra titanilor acestui neam, asupra eroilor care au fost Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul.

Citindu-l pe Iorga, Elena Văcărescu își imaginează o plimbare pe ruinurile palatului domnesc de la Tirgoviște și întâlnindu-l pe bravul voievod Mihai îl descrie astfel : „...il a la barbe ronde et dure, les épaules carrées, la démarche décidée, la voix rauque”⁷ (...el are barba rotunjită și dură, cu umerii lați, mersul hotărît, vocea aspră“). Cîntă vitejiile domnitorului, îndirjirea și înțelepciunea sa.

Conferința Elenei Văcărescu este ușor înfrumusețată de intercalarea de poezii proprii extrase din columnul „Le Rhapsode de la Dimbovitza“.

Elena Văcărescu vorbește de spiritul și vrednicia țaranului român. Din mîna țesătoarei ies capodopere de artă populară ; broderii în culori, pînzeturi de o rară finețe, costume paietate, semănate cu aur și perle, păsări, flori, o serie întregă de minunății țesute cu fir.

Nu scapă Elenei Văcărescu nici ideea de patrie, de unitate de limbă și de neam, idee conservată de-a lungul secolelor în eforturile acestui popor.

„Comme les soldats du temps de Tacite — spune în continuare Elena Văcărescu — c'est le peuple, chez nous, qui parle la langue la plus pittoresque, la plus riche en expressions hardies et vieilles, en raccourcis inattendus, la plus savoureuse surtout...”⁸ (Ca și soldații din timpul lui Tacit — ...poporul de la noi vorbește limba cea mai pitorească, cea mai bogată în expresii îndrăznețe și vechi, în prescurtări neașteptate, cea mai savuroasă...“).

Cîtează în continuare cîteva dintre mințile luminate ale acestui neam, față de care își înclină fruntea cu respect ; Arghezi, Blaga, Pillat, Goga, Adrian Maniu, apoi Cezar Petrescu, Sadoveanu, Rebreanu, pentru a nu-l uita pe celebrul Caragiale și pe mulți alții care au făcut cinste acestui pământ.

În încheierea conferinței sale Elena Văcărescu cuprinde într-o singură frază întreaga sa dragoste și admirație pentru poporul și țara unde s-a născut și care a creat-o, o adevărată româncă.

„Forțele spirituale ale României, înseamnă pentru această țară a avea o continuitate, a te ridica asupra vechiului prestigiu, a cunoaște mai mult amarul decît bucuria, mai mult munca decît odihna, mai mult spaima decît certitudinea, și totuși a fi vesel, plin de elan și strădanii și integru în destinul său luminos către viitor“.

„Georges Enesco n'est pas simplement un musicien il est la Musique“ — (George Enescu nu este un simplu muzician, el este Muzica însăși). Cu această frază își începe Elena Văcărescu conferința „*Mes souvenirs sur Georges Enesco*“ și am putea spune că sînt suficiente aceste cîteva cuvinte pentru a defini personalitatea geniului muzicii românești.

⁷ *Ibidem.*

⁸ *Ibidem.*

S-a născut, spune conferențiară, în țara dintre văi și munți moldovene, unde lumina răsăritului este de o strălucire greu de imaginat; și aici în satul adolescenței sale, atras de murmurul naturii și de acela al ființei sale vagabondează.

Enescu îl cunoaște pe Bach la numai 7 ani. Perfecțiunea marelui muzician se cuibărise în sufletul lui Enescu ca o „mare neliniște“, dar în același timp ca o mare „iubire“.

„Il y a dans Bach, musique lourde d'humanité dose d'illumination orientale, mais qui, à force de discipline mathématique, se mue en valeurs spirituelles“⁹. („Este în Bach o muzică încărcată de umanitate, o puternică doză de lumină orientală, dar care din cauza unei discipline matematice se transformă în valori spirituale“).

Despre arta interpretativă a lui Enescu, Elena Văcărescu ne spune numai câteva cuvinte, dar ele conțin esența valorii unui talent: „S'il monte les spirales cadencées de Bach, il sait aussi descendre aux profondeurs agitées de Schumann et d'un même élan“¹⁰. („Dacă suie spiralele cadențate ale lui Bach, el știe să coboare cu același elan în profunzimile agitate ale sufletului lui Schumann“).

Audiția la Paris a primelor compoziții a stîrnit stupefacție, curiozitate și respect. Poemul român, Rapsodia și mai apoi Simfonia în mi bemol, au fost o revelație, o adevărată revoluție în muzică. „Le Niagara roule ses nappes sonores que surmonte en frissonnant une brume dense“¹¹. Astfel vede Elena Văcărescu zbuciumul lui George Enescu: triumful întoarcerii spre mai uman, mai profund, mai sublim. Simfonia concertantă și Tocata sînt o dovadă care nu mai au nevoie de prezentare.

Muzica lui Enescu este inspirată din folclorul muzical românesc. Melodia, o armonie totală, se pierde în meandrele orchestrei.

Elena Văcărescu imaginează odată cu geniul muzicii românești lupta dintre eu și destin în opera de o mare valoare artistică, Oedip este o luptă continuă cu monstrul.

Enescu este al cîmpilor întinse, al munților, al cîntecelor românilor, al patriei întregi, al cărei mesager este.

În cursul conferinței Elenei Văcărescu, George Enescu îi cîntă la pian câteva din compozițiile sale cu accente populare, înfrumuseșind și exemplificînd totodată expunerea documentată a conferințiarăi.

Elena Văcărescu se formează la Paris în mijlocul pleiadei de cultură a Academiei Franceze: Sully Prudhomme, Victor Hugo, Leconte de Lisle, José Maria de Hérédia, Marcel Prévost, Anatole France, Paul Valéry, Anna Brâncoveanu de Noailles, de unde își trage seva artei sale interpretative în scris.

Conferințele sale aduc în fața auditoriului, a cititorului, ca pe o scenă, o întregă gamă de personaje, locuri, peisaje, simțiri și multă foarte multă muzicalitate.

⁹ Văcărescu, Elena, *Conferencia, Journal de l'Université des Annales*, no. XIX. 15 septembre 1935.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

Stilul său poetic, este viu, colorat, dînd dovada unei culturi vaste, a unei documentații fără egal. Fiecare conferință a sa o evidențiază deopotrivă ca poet, ca om politic, ca orator : „orice cuvînt al ei e inspirat“¹².

Iată ce spune conferențiară despre activitatea sa : „o misiune ce durează în tot cursul anului, în Franța, precum și în toate punctele Europei unde este posibil să mă deplasez, fără a precupeți vreun efort pentru a face ca România să fie mereu prezentă și înfățișată favorabil atenției universale“. Conferențiază în mai multe țări — Belgia, Olanda, Italia, Spania, Elveția, Polonia, Cehoslovacia, unde încearcă să popularizeze literatura română și prin traducerile sale din : Vasile Alecsandri, Eminescu, O. Goga, Lucian Blaga.

Este foarte apreciată de intelectualii români, așa încît în 1928 Camil Petrescu îi dedică un număr întreg din ziarul „Universul Literar“. Într-unul din articolele dedicat ei, scriitorul spunea : „...avem acolo, în capitala Franței, o româncă din cel mai adevărat singe românesc, care (...) își afirmă cu orgoliu și originea și sufletul românesc... O asemenea personalitate onorează două literaturi“¹³.

La propunerea unor personalități literare — Nicolae Iorga, O. Goga, M. Sadoveanu, I. Al. Brătescu-Voinești — în 1925 este primită în rîndul membrilor corespondenți ai Academiei Române.

Conferințele sale sînt marcate în final de recitalurile unor personalități de valoare artistică internațională. Astfel expunerea „Les Laoutars de la Dîmbovîțza“ este splendid încheiată de demonstrația măiestriei româncei Lola Bobescu și a pianistei A. M. Ginisty-Brisson, iar conferința „Mes souvenirs sur Georges Enesco“ de recitalul geniului muzicii românești și de acela al pianistei Chailley-Richez.

BIBLIOGRAFIE

1. Tatomir, Virgil, *Dosarul unei existențe*, Manuscriptum, nr. 3 1976.
2. Văcărescu, Elena, *Les Forces Spirituelles de la Roumanie*, Conferencia, Journal de l'Université des Annales, no. 20, 5 octobree, 1932.
3. Văcărescu, Elena, *Le visage et l'âme des peuples chez les laoutars de la Dîmbovîțza*, Conferencia, Journal de l'Université des Annales, no. III, 15 janvier 1938.
4. Văcărescu, Elena, *La musique au pays roumain, mes souvenirs sur Georges Enesco*, Conferencia, Journal de l'Université des Annales, no. XIX, 15 septembre 1935.
5. Stăvăruș, Ion, *Elena Văcărescu*, Editura Univers, București, 1974.

¹² Valéry, Paul, *Souvenirs littéraires*, Conferencia, Journal de l'Université des Annales, no. 7, 1928.

¹³ Petrescu, Camil, *Universul literar*, nr. 10, 1928.